

JUDICIAL SYSTEM MONITORING PROGRAMME
PROGRAMA DE MONITORIZAÇÃO DO SISTEMA JUDICIAL

Aktulizasaun Justisa
Periode : Jullu 2007
Publikasaun :30 2007

**KOMPLIKASAUN BA APLIKASAUN LEGAL IHA KAZU HOMISÍDIU
NE'EBE INVOLVE JOSÉ LOPES**

INTRODUSAUN

Iha loron 05 Jullu 2007 liu ba, Tribunal Distrital Dili hamonu tiha desizaun final ba kazu homisídiu ne'ebe involve membru PNTL ida nomos hanesan nu'udar estudande ida mos iha Universidade Privadu/sivil iha sidade Dili laran. Desizaun Tribunal ne'e nu'udar desizaun ida ikus husi prosesu julgamentu ne'ebe halo husi tribunal Distrital Dili nian. Iha ninia desizaun Tribunal Distrital Dili foti desizaun liberdade arguidu husi akuzasaun tomak tanba Juiz ne'ebe lidera julgamentu ne'e sente iha dúvidas ba depoimentus hirak ne'ebe mai husi testemuña sira iha julgamentu, hanesan ho prinsipi *"IN DUBIO PRO REO."* Maibe wainhira JSMP halo konfirmasaun ba kazu ne'e iha Tribunal Distrital Dili parte husi Ministeriu Publiku liu husi Prokurador Internasional Baltazar Ramos ható'o ona rekursu ba desizaun ne'e no halo ona inkrisaun rekursu iha loron 24 de Jullu 2007 iha Tribunal Distrital Dili nune'e sei iha possibilidade atu iha modansa ba desizaun iha kazu homisídiu.

Konforme husi testemuña sira wainhira ható'o depoimentus sira nian, katak arguidu José Lopes nu'udar ema ne'ebe maka tenki toma responsabilidade boot ba vítima João "Karau" Barreto nia mate iha insidente ne'ebe akontese iha Ailok-Laran apar iha loron 21 Janeiru 2007.

Atu bele hare liu tan akontesimentu ne'e maka Tribunal Distrital Dili iha loron 05 Jullu 2007 tuku 14:55 lee leitura sentensa ka desizaun final ba kazu homisídiu ne'e ne'ebe hetan involvimentu husi membru PNTL ida nomos nu'udar Instrutor iha Akademia Polisia Timor Leste.

FAKTUS NO ANALIZA LEGAL

Faktus Legais

Iha desizaun Tribunal Distrital Dili ba kazu homisídiu ne'e, Juiz ne'ebe toma kazu ne'e foti konkluzau hodi hare ba artigu sira hanesan tuir mai ne'e:

1. Em prinsipiu kazu krimi ida ne'ebe akontese iha povu sira le'et tenki fo pena tuir tipu kazu ida-idak. Hanesan mos ho kazu homisídiu bazeia ba Artigu 338 iha Kódigu Prosesu Penal (KPP) Indonesia nian, iha ne'ebe ema ida ne'ebe iha indikasaun halo homisídiu sei hetan pena prizaun kleur liu tinan sanolu resin lima. Maibe ne'e la prova tanba iha kontradiksaun depoimentus husi testemuña ida ba testemuña seluk.
2. Maibe iha Artigu 48 no 49.1 KPP Indonesia dehan katak aksaun defende-aan (obriga) ne'ebe halo husi ema ida to'o ninia impaktu hamate ema ida la bele hetan pena.

Husi faktusonais iha leten bazeia ba konkluzau husi tribunal, JSMP hanoin katak merese duni aksaun Krimi ne'ebe halo husi ema ida ne'e tenki fo pena wainhira iha prosesu foti produsaun provas iha Tribunal bele hetan evidensia katak arguidu nu'udar atór ba homisídiu ne'e bazeia ba Kodigu Prosesu Penal ne'ebe vigora iha Timor Leste. Maibe mos tenki hare tanba sá kazu ne'e akontese? Karik loos katak aksaun ne'e halo husi arguidu ne'e mai husi nia hakarak rasik atu halo aksaun ne'e ou hanesan aksaun defende aan deit?

Bazeia ba observasaun, JSMP hare katak iha kazu homisídiu ne'ebe halo husi arguidu José Lopes hanesan aksaun homisídiu ida ne'ebe la bele hasees no impaktu husi aksaun ne'e hamate vítima João "Karau" Barreto ne'ebe klaru katak kontrariu ho lei no la hare ba prinsipiuis sira ne'ebe dehan ona iha leten liu-liu ne'ebe regula iha Artigu 48 no 49.1 KPP Indonesia.

Husi parte Ministériu Públiku dehan katak iha alegasaun final loron 28 de Juñu de 2007 tuir loloos arguidu tenki hetan pena ida ne'ebe todan tebes tanba arguidu hanesan membru Polisia nian ne'ebe tuir loloos sai nu'udar ezemplu ba povu tomak no halo fali aksaun homisídiu no tuir Artigu 338 KPP Indonesia tenki fo pena.

Tuir parte Ministériu Públiku klaru katak aksaun homisídiu ida ne'ebe loloos kontrariu ho lei no tenki fo pena tuir lei ne'ebe vigora iha Timor Leste. La'os fo fali liberdade konsiderasoinis históriku¹.

¹ Konsiderasaun históriku nu'udar konsiderasaun ida ne'e fo bazeia ba depoimentus no ba kronolojia akontesimentu nian (tanba sa buat ne'e bele akontese) la'os ba hahalok ka lala'ok krimi ne'e loloos.

Analiza Legal

JSMP esforsu hodi halo analiza bazeia ba kapasidade ne'ebe limitadu atu hare kle'an liu husi aspeitu legalidade nian konformi lei ne'ebe vigora iha Timor Leste.

Tuir mai hanesan esklaresimentu ba artigu-artigu ne'ebe sai hanesan dalam ida ba Juiz:

1. Iha Artigu 338 KPP Indonesia dehan katak:

“Qualquer ema ida ne'ebe ho hakarak halakon ema seluk nia vida, fo pena, tanba oho ou hamate, ho pena prizaun kleur liu tinan sanolu resin lima.”

Hamate ka oho signifika katak nu'udar aksaun homisídiu. Klaru katak iha ninia lala'ok homisídiu ne'e ninia impaktu maka hamate ema seluk. Mas signifika husi hakarak maka hanesan hahalok ka lala'ok ida ne'ebe loos duni iha intensaun ka loos duni nu'udar ninia esperansa hodi fo impaktu hamate iha ninia hahalok ka lala'ok ne'e (hakarak).² Entaun aksaun hotu ne'ebe fo impaktu hodi halo mate vítima no hahalok ne'e maka intensaun arguidu nian tanba ne'e tuir loloos tenki fo pena bazeia ba artigu ne'e.

2. Iha Artigu 48 KPP Indonesia dehan katak: *“Qualquer ema ida ne'ebe halo aksaun tanba obriga ne'ebe mai husi autoridade ne'ebe la bele sees ne'e la bele fo pena,”* mas iha Artigu 49.1 KPP Indonesia dehan katak: *“Qualquer ema ida halo aksaun, ne'ebe obriga halo atu defende ninia dignidade, ou ninia patrimóniu fíziku rasik ou ema seluk ninia husi assaltu ne'ebe kontra direitu no fo ameasa ho diretamente iha tempu ne'eba kedas la bele fo pena.”*

Signifika katak iha artigu rua ne'e hare liu kazu homisídiu ne'e halo tanba iha buat ruma hanesan forsa ka autoridade ne'ebe boot liu ne'ebe la bele hasees, ou homisídiu ne'e hanesan aksaun defende aan ou nu'udar defende aan husi perigu ne'ebe tenki halo duni. Wainhira la halo maka arguidu mak sei hetan mate impaktu husi assaltu husi autoridade ka forsa ne'ebe boot ne'e.

Iha kazu homisídiu ne'ebe involve arguidu José Lopes, JSMP hare katak loos duni homisídiu ne'ebe halo husi José Lopes ne'e tuir loloos fo pena bazeia ba artigu 338 KPP Indonesia tanba impaktu husi hahalok ka aksaun ne'e halo vítima João “Karau” Barreto mate, maybe mos presiza hanoin katak iha Artigu 48 no 49.1 KPP Indonesia aksaun ka hahalok ne'ebe halo hodi defende ninia aan ne'e la bele hetan pena.

Relasiona ho kazu homisídiu ne'ebe halo husi arguidu José Lopes testemuña sira ne'ebe hetan notifikasaun husi parte Ministériu Públiku maka hanesan Tomas carvalho de Cardoso, Anacleto, Abrão Sequeira iha sira ninia depoimentus kontrariu malu fali entre ida ho sira seluk.

² Hare KPP Indonesia Kapitulo XIX Krimi kontra ema seluk nia vida, Artigu 338 (R Soesilo, h, 240, Politeia Bogor)

Nune'e Juiz kolektivu ne'ebe lidera julgamentu ne'e foti konkluzau katak depoimentus sira tomak ne'ebe mai husi testemuña ne'e la bele sai hanesan evidensia ida ne'ebe forte atu bele fo todan ba pena arguidu José Lopes ou iha dúvidas atu ba depoimentus ne'ebe mai husi testemuña sira, tanba ne'e Juiz ho kompetensia ne'ebe nia iha hare liu ba iha prinsipiu *IN DUBIO PRO REO* ne'ebe signifika katak wainhira iha dúvidas ba depoimentus tomak, maka Juiz tenki fo liberdade ba arguidu husi akuzasaun legal tomak/aksaun ne'ebe favorese ba arguidu. Nune'e Juiz kolektivu desidi atu fo liberdade ba arguidu José Lopes husi akuzasaun legal ka "liberdade total"

Juiz fiar katak imposibel arguidu José Lopes ne'ebe hala'o profesaun nu'udar membru PNTL ida nomos Instrutor Polisia iha ACADEMIA POLISIA TIMOR halo hahalok ne'ebe kontra lei hanesan halo homisídiu kuandu la'os iha situaun defisil (obriga) hanesan ho buat ne'ebe maka arguidu José Lopes infrenta.

KONKLUSAUN

JSMP sempre halo monitorizasaun ba kazu ne'e no apoiu katak depoimentus ne'ebe mai husi testemuña sira ne'ebe hetan notifikasaun husi parte Ministériu Públiku loos dunik katak sempre kontrariu husi ida ba ida seluk husi ne'eba maka Juiz Kolektivu iha dúvidas ba depoimentus sira ne'ebe mai husi testemuña sira ne'e no depoimentus hirak ne'e la bele sai hanesan evidensia ne'ebe maka forte. Ho razaun ida hanesan ne'e maka Juiz kolektivu desidi atu **fo absolvisaun no fo liberdade** ba arguidu husi akuzasaun ne'ebe iha tanba aksaun ne'ebe mai husi arguidu José Lopes nu'udar aksaun defende aan tanba hetan assaltu husi grupu vítima ne'ebe total ema na'in sanolu resin lima (15) ne'ebe lidera husi João "Karau" Barreto.

JSMP rekomenda ba ema tomak liu-liu ba familia vítima nomos kolegas husi vítima relasiona ho kazu ne'e atu bele respeita desizaun tribunal, tanba bazeia ba Artigu 118.3 iha Konstituisaun RDTL dehan katak "desizaun ne'e foti liu husi tribunal tenki hala'o tuir no nu'udar desizaun ida ne'ebe aas liu husi autoridade tomak hotu." Alen ne'e, bazeia ba lei ne'ebe vigora, familia vítima liu Ministeriu Publiku bele hato'o rekursu ba Tribunal Rekursu se konsidera katak desizaun husi tribunal nivel distrital la bazeia ba faktus legais no kontrariu ho lei ne'ebe vigora. No aksaun ida ne'e maka husi parte Ministeriu Publiku foti hodi hato'o rekursu ba Tribunal Rekursu atu hare fila fali desizaun ne'ebe hakotu tiha ona husi Tribunal Distrital nian.

JSMP mos rekomenda ba parte Ministériu Públiku wainhira iha kazu ne'ebe hanesan mosu iha lora oin atu la bele ansiozu hodi hato'o alegasaun ba tribunal antes halibur evidensia materiil ne'ebe suficiente nomos testemuña importante ba hodi bele prova krimi ida ne'ebe halo husi arguidu iha prosesu julgamentu iha tribunal. Hanoin iha kazu ne'e arguidu bele hetan desizaun

liberdade tanba iha frakkeza husi evidensia ne'ebe nu'udar responsabilidade husi Ministeriu Publiku atu halo provas ba krimi ne'e iha prosesu julgamentu.

Atu hetan informasaun liu tan kontaktu:

Roberto da Costa Pacheco

Koordenador Peskizador Juridiku, JSMP

Email: bebeto@jsmp.minihub.org